

Anmeldelser

Henrik Becker-Christensen, *Dansk mindretalspolitik i Nordslesvig. Udformningen af den danske politik over for det tyske mindretal 1918-20*, Åbenrå: Institut for Grænseregionsforskning, 1984, 274 s., 120,00 kr.

På trods af, at historikere og andre gennem mange år har interesseret sig intenst for Genforeningen og tiden deromkring, har der ikke hidtil foreligget noget sammenhængende og systematisk arbejde om den udformning af en dansk politik over for det tyske mindretal, som fandt sted 1918-20. Dette gælder også, hvis man ser på tiden efter, at det var blevet klart, at fredsslutningen i Versailles ville føre til, at et eller andet antal hjemmetyskere ville blive efterladt i Danmark, således som mindretallets medlemmer selv opfattede det.

I en tid, hvor man diskuterer, hvorledes det danske samfund skal forholde sig over for de forskellige nationale og etniske mindretal, og hvor der samtidig verden over er en voksende interesse for etniske problemer både i og uden for de pågældende grupper, er det imidlertid oplagt at se nærmere på dette tidlige og centrale eksempel på udformningen af en dansk mindretalspolitik.

Becker-Christensen ser mindretalspolitikken som dækkende tre problemfelter. Det første er spørgsmålet om grænsens endelige placering og mindretallets størrelse. Når man trækker eller flytter en grænse i et nationalt blandet område, kan det ikke undgås, at der opstår nationale mindretal på begge sider af grænsen. Diskussionen 1918-20 om den nye grænses placering drejede sig i betydelig grad om de dansksindede, der skulle blive syd for grænsen; men selv om ikke alle så det lige klart, så hørte denne diskussion naturligvis uløseligt sammen med spørgsmålet om størrelsen af det tyske mindretal i Nordslesvig.

Det andet spørgsmål, Becker-Christensen ser på, er det såkaldte garantispørgsmål. Herved forstås, om man over for Folkeforbundet eller Tyskland – eller eventuelt direkte over for mindretallet – skulle afgive en eller anden form for garanti om mindretallets fremtidige vilkår og stilling i Danmark.

Det tredje punkt er så endelig spørgsmålet om de faktiske regler, der på forskellige områder skulle regulere mindretallets liv inden for det danske samfunds rammer. Her havde man først og fremmest skoleområdet, kirkelivet, retsvæsenet, den offentlige forvaltning i øvrigt og valgsystemerne i tankerne.

Med hensyn til det første problemfelt, mindretallets størrelse, forekommer det lidt fejldisponeret at bruge så megen plads, som Becker-Christensen gør, på at etablere denne del af de ydre rammer for udformningen af en dansk mindretalspolitik, da Genforeningens historie efterhånden er ganske velbeskrevet. Men de pågældende afsnit udgør dog et både handy og velskrevet kompendium i denne del af grænselandets historie.

Becker-Christensen beskæftiger sig som nævnt med grænsens placering, fordi den også ville bestemme det tyske mindretals størrelse. Man sidder dog tilbage

Anmeldelser

Henrik Becker-Christensen, *Dansk mindretalspolitik i Nordslesvig. Udformningen af den danske politik over for det tyske mindretal 1918-20*, Åbenrå: Institut for Grænseregionsforskning, 1984, 274 s., 120,00 kr.

På trods af, at historikere og andre gennem mange år har interesseret sig intenst for Genforeningen og tiden deromkring, har der ikke hidtil foreligget noget sammenhængende og systematisk arbejde om den udformning af en dansk politik over for det tyske mindretal, som fandt sted 1918-20. Dette gælder også, hvis man ser på tiden efter, at det var blevet klart, at fredsslutningen i Versailles ville føre til, at et eller andet antal hjemmetyskere ville blive efterladt i Danmark, således som mindretallets medlemmer selv opfattede det.

I en tid, hvor man diskuterer, hvorledes det danske samfund skal forholde sig over for de forskellige nationale og etniske mindretal, og hvor der samtidig verden over er en voksende interesse for etniske problemer både i og uden for de pågældende grupper, er det imidlertid oplagt at se nærmere på dette tidlige og centrale eksempel på udformningen af en dansk mindretalspolitik.

Becker-Christensen ser mindretalspolitikken som dækkende tre problemfelter. Det første er spørgsmålet om grænsens endelige placering og mindretallets størrelse. Når man trækker eller flytter en grænse i et nationalt blandet område, kan det ikke undgås, at der opstår nationale mindretal på begge sider af grænsen. Diskussionen 1918-20 om den nye grænses placering drejede sig i betydelig grad om de dansksindede, der skulle blive syd for grænsen; men selv om ikke alle så det lige klart, så hørte denne diskussion naturligvis uløseligt sammen med spørgsmålet om størrelsen af det tyske mindretal i Nordslesvig.

Det andet spørgsmål, Becker-Christensen ser på, er det såkaldte garantispørgsmål. Herved forstås, om man over for Folkeforbundet eller Tyskland – eller eventuelt direkte over for mindretallet – skulle afgive en eller anden form for garanti om mindretallets fremtidige vilkår og stilling i Danmark.

Det tredje punkt er så endelig spørgsmålet om de faktiske regler, der på forskellige områder skulle regulere mindretallets liv inden for det danske samfunds rammer. Her havde man først og fremmest skoleområdet, kirkelivet, retsvæsenet, den offentlige forvaltning i øvrigt og valgsystemerne i tankerne.

Med hensyn til det første problemfelt, mindretallets størrelse, forekommer det lidt fejldisponeret at bruge så megen plads, som Becker-Christensen gør, på at etablere denne del af de ydre rammer for udformningen af en dansk mindretalspolitik, da Genforeningens historie efterhånden er ganske velbeskrevet. Men de pågældende afsnit udgør dog et både handy og velskrevet kompendium i denne del af grænselandets historie.

Becker-Christensen beskæftiger sig som nævnt med grænsens placering, fordi den også ville bestemme det tyske mindretals størrelse. Man sidder dog tilbage

med en fornemmelse af, at han egentlig ikke har interesseret sig overvældende meget for det befolkningselement, som er genstand for mindretalspolitikken. Spørgsmålene om mindretallets størrelse, struktur og for eksempel grader af national identifikation er bestemt ikke nemmere at besvare for denne periode end senere – måske snarest tværtimod. Netop derfor havde det vel været værd at prøve, om der kunne foretages – om end nok så foreløbige og usikre – analyser af, hvordan det tyske mindretal egentlig var struktureret i de dele af Slesvig, der måtte antages at komme tilbage til Danmark – og i enkelte områder af 1. zone var der jo som bekendt slet ikke tale om mindretal.

Becker-Christensen placerer overbevisende garantispørgsmålet som et centralt element i udformningen af den danske mindretalspolitik. Siden 1864 har det nærmest været et dogme i dansk udenrigspolitik, at det gjaldt om at slippe for at indgå traktater eller lignende ordninger, der eventuelt ville kunne fungere som påskud for en tysk indblanding i indre danske forhold. Dette måtte naturligvis også gælde traktater, der på en eller anden måde regulerede det tyske mindretals forhold. Prisen for dette synspunkt var naturligvis, at den danske stat heller ikke kunne tillade sig at kræve en traktatmæssig (eller anden) garanti for de danske sydslesvigeres forhold. Tilsvarende problemer havde den tyske rigsregering selv: Krav på vegne af det tyske mindretal i Danmark måtte få konsekvenser for behandlingen af det danske mindretal syd for grænsen – og vel sagtens også i andre nationalt blandede grænseegne. Derfor havde København og Berlin et interessefællesskab i at undgå alt for bindende aftaler, uanset med hvem, og den samme interesse havde for eksempel også Frankrig og Italien. Heroverfor stod de enkelte mindretals interesser, der i denne sammenhæng lignede hinanden en del. Det var imidlertid ikke mindretallene, der bestemte i Versailles, og derfor kunne man – især på fransk og italiensk foranledning – komme frem til, at der kun i Østeuropa var behov for garantiordninger for de nationale mindretal, som fredsordningen skabte!

Opfyldelsen af denne del af den danske politiske målsætning skyldtes altså primært, at den faldt sammen med tilsvarende synspunkter hos lande, der vejede tungere i Versailles. Bogens påvisning heraf er klar og overbevisende.

På samme måde fremstår et par forhold ganske klart, når vi bevæger os til det tredje område. Hovedsigtet med meget af det lovforberedende arbejde før Genforeningen var at sikre en gnidningsfri overgang fra preussisk til dansk forvaltning – det var ikke noget, der skulle enten favorisere eller diskriminere den ene eller den anden gruppe. Som en del af denne lovgivning tog man så de spørgsmål op, som havde relation til hjemmetyskernes placering i det danske samfund. De forslag, der derefter blev stillet, havde dels baggrund i international mindretalsret og i tidens almindelige opfattelse af, hvorledes man burde behandle et nationalt mindretal, dels i de erfaringer, som de sønderjyske ledere, der på mange punkter havde initiativet ved formuleringen af den særlige sønderjyske lovgivning, selv havde gjort i tiden under preussisk styre. I øvrigt var det vel ikke det dårligste udgangspunkt for at skulle formulere en ny og bedre mindretalspolitik, således som det var de flestes udtalte målsætning.

Det centrale er efter min vurdering, at mindretalslovgivningen havde en lidt sekundær placering i forhold til overgangslovgivningen som sådan. Hertil kom, at hjemmetyskerne faktisk ikke selv fik mulighed for at tage stilling til de forskellige

ordninger på skoleområdet, i kirkelivet, inden for retsvæsenet og i forvaltningen i øvrigt. De foreslåede ordninger var imidlertid i alt væsentligt ganske liberale og rimelige, og de skulle ydermere naturligvis ses i sammenhæng med de almindelige grundlovssikrede rettigheder, der også ville være gældende for mindretallet.

Dette perspektiv – at mindretallet blev holdt udenfor ved udformningen af mindretalslovgivningen – glider desværre en anelse i baggrunden i fremstillingen. På baggrund af lovgivningens liberale karakter og den særlige procedure, der blev benyttet, havde det nok været værd at overveje, hvad forklaringen på denne manglende inddragelse kunne være.

I den forbindelse savnes en diskussion af spørgsmålet om et nationalt katastrofer, dvs. et register over – i dette tilfælde – tysksindede, som disse kunne lade sig optage i med henblik på at opnå visse fordele eller rettigheder – måske også pligter – som blev tilstået dem, der stod i katastroferet. Et sådant indgik som et væsentligt ønske i mange af de udspil, der kom fra tysk side, men tanken blev tilsyneladende slet ikke taget op fra dansk side. Man kan tænke sig i hvert fald et par forskellige forklaringer på, at man lod den ligge; men da netop dette registreringsspørgsmål ofte ses centralt i udformningen af en mindretalspolitik, føles det som en mangel, at den indledende behandling af dette punkt dels ikke følges op, dels ikke perspektiveres lidt ved at blive relateret til registreringsspørgsmål i forbindelse med andre nationale mindretal.

Konklusionen er, at Becker-Christensens nye bog er omhyggelig, sober, vel-skrevet – og lidt for snæver i sit afgrænsede sigte. En perspektivering af resultaterne både ved at se på politikformulering og -udformning inden for andre områder og ved at inddrage andre nationale mindretals forhold ville have øget dens værdi – så ville både de specielle og de generelle træk i udformningen af dansk mindretalspolitik 1918-20 være fremstået lidt tydeligere, end det nu er tilfældet.

Jørgen Elklit

Jacques Blum (i samarbejde med Michael Porsager), *De grimme ællinger*, Egmont Fondens Fremtidsstudie, København: Aschehoug Dansk Forlag, 1984, 288 s., 168,00 kr.

De grimme ællinger er den første af fem rapporter fra Egmont Fondens Fremtidsstudie. Oplægget til rapporten var, at den "bl.a. skulle belyse en række alvorlige iøjnefaldende sociale problemer, der har været voksende i de senere tiår". Man har imidlertid udvidet en ensidig problemfokuserende opfattelse af sociale problemer med en bredere opfattelse, så man også tager hensyn til "sådanne rand- og marginalgrupper, der kan være forløbere og retningsvisere for mere omfattende samfundsændringer" (s. 9). Både H.C. Andersen og Emile Durkheim har beskæftiget sig med denne mulighed. Durkheim mente, at nogle former for social afvigelse kan være en foregribelse af fremtidens moral, og H.C. Andersens historie er en smuk variation over dette tema.

De grimme ællinger indeholder kapitler om alkohol og alkoholmisbrug, medi-